

QIYOSIY ASPEKTDAGI INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA ANTROPOTSENTRIK METAFORALARNING SEMANTIK MAYDONI

Saydaliyeva Gulirano Akramjanovna

THE SEMANTIC FIELD OF ANTHROPOCENTRIC METAPHORS IN ENGLISH AND UZBEK IN A COMPARATIVE ASPECT

Saydaliyeva Gulirano Akramjanovna

СЕМАНТИЧЕСКОЕ ПОЛЕ АНТРОПОЦЕНТРИЧЕСКИХ МЕТАФОР В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ В СРАВНИТЕЛЬНОМ АСПЕКТЕ

Сайдалиева Гулирано Акрамжоновна

Mavzuning dolzarbligi: Antropotsentrik metaforalar inson tanasi qismlari, his-tuyg'ulari va faoliyatini boshqa obyektlar va hodisalarni tasvirlash uchun qo'llashga asoslanadi. Bu metaforalar har qanday tilning fundamental qismi bo'lib, insonning dunyoni o'ziga qiyoslab anglashini aks ettiradi. Ingliz va o'zbek tillarida bu metaforalarni qiyosiy o'rganish har bir madaniyatning dunyoqarashi, qadriyatlari va kognitiv xususiyatlari haqida noyob ma'lumotlar beradi. Globallashuv sharoitida madaniyatlararo muloqotni yaxshilash uchun tilning bu kognitiv-madaniy xususiyatlarini tushunish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu tadqiqot tilshunoslik, kognitologiya va madaniyatshunoslik sohalari uchun dolzarbdir.

Mavzuning maqsadi: Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi o'zbek va ingliz tillarida antropotsentrik metaforalarning semantik maydonini qiyosiy tahlil qilish, ularning o'xshash va farqli tomonlarini aniqlash hamda har bir tilda bu metaforalarning shakllanishiga ta'sir etuvchi madaniy-kognitiv omillarni yoritib berishdir. Shuningdek, maqsadimiz metaforaning faqatgina til bezagi emas, balki inson tafakkurining asosiy asbobi ekanligini ko'rsatishdan iborat.

Kirish. Inson o'zini olam markaziga qo'ygan holda, atrof-muhitni o'z tanasi, his-tuyg'ulari va tajribalari orqali anglaydi. Tilshunoslikda bu yondashuv **antropotsentrizm** deb ataladi. U tilshunoslar tomonidan "Metaphor we live by" (Biz yashayotgan metaforalar) kitobida Lakoff va Johnson tomonidan nazariy jihatdan asoslab berilgan [1]. Antropotsentrik metaforalar mavhum g'oyalarni, masalan, "yaxshilik" yoki "yomonlik"ni, shuningdek, jonsiz obyektlarni inson qiyofasi orqali tasvirlashga imkon beradi. Ushbu tadqiqotda biz "bosh", "qo'l", "oyoq", "yurak" kabi inson tanasi qismlari nomlari o'zbek va ingliz tillarida qanday metaforik ma'nolar kasb etishini o'rganamiz. Tadqiqotda **o'zbek va ingliz tillaridagi antropotsentrik metaforalar orasida universal va milliy xususiyatlarni aniqlashga e'tibor qaratilgan.**

Asosiy qism. Tadqiqotda olib borilgan tahlillar natijasida bir qancha muhim xulosalarga kelindi.

- **"Bosh" metaforasi.** Ingliz tilida "head" so'zi "rahbar" yoki "boshliq" ma'nosida (masalan, "head of the department") ishlatilsa, o'zbek tilida "bosh" so'zi ham xuddi shunday ma'noda qo'llaniladi ("bo'lim boshlig'i"). Biroq, o'zbek tilida "bosh"

metaforasi hissiyotlarni ifodalashda ham keng qo'llaniladi ("boshi osmonga yetdi" - juda xursand bo'ldi), bu xususiyat ingliz tilida kam uchraydi.

• **"Qo'l" metaforasi.** "Qo'l" va "hand" so'zlari yordam va hokimiyatni ifodalashda universal metaforik ma'noga ega ("to give a hand" - yordam bermoq, "qo'lidan keladi" - qila oladi). Ammo o'zbek tilida "qo'l" metaforasi moliyaviy ahvolni ifodalashda ("qo'li kalta" - puli yo'q) ham qo'llaniladi, bu esa ingliz tilida "hand" so'ziga xos emas.

• **"Yurak" metaforasi.** "Yurak" va "heart" metaforalari ikkala tilda ham hissiyotlar va mardlik timsoli ("yuragi toza", "a pure heart") sifatida ishlatiladi. Bu metaforalar ikki madaniyatda ham universal hisoblanadi. Farqlar hissiyotlarni ifodalash usullarida ko'zga tashlanadi. O'zbek tilida "yuragi siqildi" kabi iboralar ichki holatni chuqur ifodalasa, ingliz tilida bu ko'pincha "heavy heart" kabi so'zlar bilan ifodalanadi.

Bu natijalar shuni ko'rsatadiki, antropotsentrik metaforalar turli madaniyatlarda o'xshash kognitiv sxemalarga asoslansa-da, ularning semantik maydoni har bir xalqning o'ziga xos mentaliteti va hayot tajribasi ta'sirida o'zgaradi [2].

Xulosa: Tadqiqot natijalari o'zbek va ingliz tillaridagi antropotsentrik metaforalarning semantik maydonini qiyosiy tahlil qilish tilning kognitiv va madaniy xususiyatlari haqida chuqur ma'lumot berishini isbotladi. Ushbu metaforalar har ikki tilda ham insonni dunyoni tushunishning asosiy nuqtasi sifatida aks ettiradi. Biroq, ularning ma'no nozikliklari va qo'llanilish chastotasi har bir madaniyatning o'ziga xos qadriyatlarini, falsafasini va hayot tarzi farqlarini namoyon etadi. O'zbek tilida hissiy va ma'naviy jihatlar ustun bo'lsa, ingliz tilida ko'proq pragmatik va amaliy jihatlar aks etadi. Bu xulosalar til o'rganish va tarjima sohalarida madaniy-lingvistik kompetensiyani oshirish uchun muhim ahamiyatga ega.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press.
2. Nurmonov, A., & O'rinboyev, B. (2012). *Kognitiv lingvistika asoslari*. Toshkent.
3. Karimov, M. (2019). O'zbek tilida antropotsentrik metaforalar. *Tilshunoslik masalalari*, 2(4), 12-18.
4. Karasik, V. I. (2015). *Yazykovoy krug: lichnost, kontsepty, diskurs*. Moskva: Gnozis.
5. Fauconnier, G., & Turner, M. (2002). *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. Basic Books.